

2. Encyklopedia PWN / red. J. Kofman. – Warszawa 1994.
3. Jakus-Borkowa, E. Nazewnictwo polskie / E. Jakus-Borkowa. – Opole, 1987.
4. Kosyl, Cz. Chrematonimy / Cz. Kosyl // Współczesny język polski; red. J. Bartmiński. – Lublin, 2017.
5. Kopaliński, W. Słownik mitów i tradycji kultury / W. Kopaliński. – Kraków, 1991.
6. Okuniewicz, A. Leksykon humanisty / A. Okuniewicz, Z. Lisiecka. – Białystok, 2004.
7. Słownik poprawnej polszczyzny / red. W. Doroszewski. – Warszawa, 1980.
8. Historia A.Lange&Söhne [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ch24.pl/zegarki/montblanc/historia>. – Data of access: 20.12.2017.
9. Sporting [Electronic resource]. – Mode of access: <https://e-sporting.pl/historia>. – Data of access: 14.10.2017.

Т.П. Вільчинська

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
e-mail: tetyana_v@ukr.net

УДК 811.161.2'373.7

ТЕОНИМ БОГ ЯК КОМПОНЕНТ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Ключевые слова: *оним, теоним, имя собственное, Бог, фразеологическая единица, лингвокультурологический аспект.*

Статья посвящена лингвокультурологическому анализу фразеологических единиц украинского языка с онимным компонентом. В ходе исследования были рассмотрены, систематизированы и описаны устойчивые выражения с теонимом Бог. Опираясь на труды отечественных и зарубежных лингвистов, которые касались указанной проблематики, делаем вывод, что фразеологизмы с компонентом-онимом Бог являются важными манифестантами украинской языково-фразеологической картины мира.

T.P. Vilchynska

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

THEONIM GOD AS A COMPONENT OF THE UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS

Key words: *onym, theonym, proper name, God, phraseological unit, linguocultural aspect.*

The article is devoted to the linguocultural analysis of the Ukrainian phraseological units with an onymic component. The study considers, systematizes, and describes a number of stable expressions with the theonym God. Taking into account the works of the Ukrainian and foreign linguists who dealt with this issue, we conclude that the phraseological units with the onym God are important indicators of the Ukrainian linguophraseological worldpicture.

У сучасній лінгвістиці актуальним залишається питання про роль онімів у складі фразеологічних одиниць (ФО). ФО, компонентом яких є власна назва, на думку О. Мжельської, легко розпізнаються та утворюють окрему мікроструктуру мови [5, 8]. Саме власні назви виступають тими мовними засобами, що забезпечують найбільш

точну об'єктивацію понятійного й емотивного змісту та здатні викликати низку асоціацій, уявлень тощо [5, 9].

Однією з причин функціонування онімів у складі фразеологізмів є узагальнене значення імені. Під ономастичним компонентом здебільшого розуміють переосмислені власні назви (оніми), до яких належать похідні від антропонімів, топонімів, теонімів, зоонімів та ін., що характеризується специфічним національно-культурним та символічним значенням [8, 21].

Етнокультурний аспект функціонування онімів у складі ФО досліджували Н. Венжинович, В. Жайворонок, М. Жуйкова, В. Мокієнко, Н. Пасік, В. Федонюк, В. Ужченко та ін., стверджуючи, що на основі взаємодії фразеологізму з онімом формується особлива одиниця, що поєднує і виражає ознаки оніма й фразеологізму. Як зазначає А. Мойсієнко, «фразеологічна одиниця з онімним словом відзначається конкретизаційною семантикою, що нітрохи не нівелює її художньо-образної, експресивної значеннєвості... Алюзії певного фразеологізму нерідко може нести й окреме онімне слово, потрапляючи у відповідну контекстуальну ситуацію, актуалізуючи відповідний досвід реципієнта» [6, 215–216].

Однак оніми як складники фразеологізмів у лінгвокультурологічному аспекті в україністиці ще потребують свого дослідження. Сказане передусім стосується ФО з теонімами ((від гр. *theos* «Бог, божество» + онім) – власна назва Бога, божества в будь-якій релігії, міфології, пантеоні; сюди ж слід, очевидно, включати й найменування *Богородиця*, *Свята Трійця* та под. [9, 170]).

Зазначимо, що українська національна культура багата на ФО релігійного змісту, оскільки в них знайшла відображення споконвічна ментальна риса українців – віра в Бога, які, проте, в силу об'єктивних причин, у радянському мовознавстві залишалися маловивченими. Запропоноване дослідження обмежуємо саме характеристикою фразеологізмів з компонентом-теонімом *Бог*, який, попри часткову деактуалізацію у складі стійких зворотів, не втрачає свого значення, а виступає семантичним центром ФО з референтом Бог.

Отож, наукові зацікавлення спрямовуємо на виявлення національно-культурної специфіки фразеологізмів з теонімом *Бог* (*Господь*) як репрезентантів мовно-фразеологічної картини світу українців. Спостереження проводилися на лексикографічному матеріалі.

У сучасній науковій парадигмі усталився термін «християнська теонімія» (Ю. Карпенко, Н. Колесник, А. Мусорін), однією з особливостей якої є багатойменність персонажа. Незважаючи на те, що в лексикографічних працях зафіксовано чимало назв Бога, як-от *Творець*, *Творитель*, *Спаситель*, *Пан*, *Цар*, *Всевишній*, *Вседержитель*, *Владика*, *Отець*, *Предвічний*, *Христос* та багато інших, основними номінаціями Бога як найвищої сутності в досліджуваних ФО є одноклексемні теоніми *Бог* і *Господь*.

Точних і достовірних даних, коли ці слова увійшли в нашу мову, немає. Автори «Етимологічного словника української мови» лексему *Бог* тлумачать як «господь», указуючи на спорідненість псл. *vogъ* з дінд. *bhagah* «наділяючий, податель, пан, владика» [1, 219]. Щодо назви *Господь*, то вчені зазначають, що це «дуже давнє складне слово з не цілком з'ясованою етимологією» і споріднене, найвірогідніше, з лат. «гостинний друг, господар, гість, чужинець» та індоєвропейським – «пан, володар» [1, 575].

Цікаві зауваги стосовно теоніма *Бог* зробив Ю. Карпенко. На думку науковця, «слово *бог*, центральне і для слов'янського язичництва на всіх етапах його розвитку, і для слов'янського християнства, стало центральним і для української ментальності» [3, 170]. Успадковане від індоєвропейської прамови, воно жило у слов'ян на всіх етапах язичництва, пройшло і засвідчило своїми похідними всі ці етапи, щоб потім урочисто

увійти вже у православну релігію, де з *бога* стало *Богом*, перетворившись із загальної назви у власну [3, 163].

«Християнськість» теоніма *Господь* відстоює білоруський дослідник А. Мусорін, зауважуючи, що, на відміну від слова *Бог*, назва *Господь* ніколи не використовувалася для позначення богів дохристиянських політеїстичних релігій. Старослов'янське *Господь*, як розмірковує вчений, у функціональному відношенні нічим не відрізняється від гр. *Κήριος*, лат. *Domīnus*, англ. *Lord*, пол. *Pan*, позначаючи водночас і земного Владику, і Владику Небесного. «Чистим» теонімом, позбавленим світського значення, це слово стає вже в більш пізній період розвитку церковнослов'янської мови [7, 112].

Аналізуючи фразеологізми з теонімом *Бог* (рідше *Господь*), а саме їхнє лінгвокультурологічне наповнення, зауважимо, що, на противагу поширеним в ономастиці поглядам про так звану «безпонятійність» власних назв, яким притаманна лише апелятивна функція, теоніми можуть перебирати на себе значеннєві потенції, доносячи своєю внутрішньою формою, метафорикою, асоціаціями певний культурологічний смисл, зафіксований мовною особистістю в її взаємозв'язках із соціумом, культурою, релігією. Тому оніми справедливо вважають «носіями національної унікальності мови» (Д. Бучко). Саме сакральний сегмент української онімії належить до найдавніших, що сягає початків творення фольклору, становлення фразеології як такої сфери, де, з одного боку, в мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з іншого – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету. ФО з теонімним компонентом належать до тих, що найповніше передають народні традиції і вірування, а відтак за ними навіть закріпилася спеціальна назва – сакральні етнофраземи (М. Жуйкова, В. Телія, М. Толстой).

У народній культурі сакральна фразеологія виконує різноманітні функції, серед яких найчастіше виділяють оберегову, лиходійну (виявляється в таких мікротекстах, як прокльони і клятва) та фатичну (реалізується в етикетних словесних формулах – вітаннях, вибаченнях, побажаннях, поздоровленнях тощо) [2, 166–167]. Відповідно до зазначених функцій і систематизуємо досліджувані ФО.

До поширених в українській народній культурі, що засвідчує і лексикографічний матеріал, належать оберегові, або апотропейні, ФО з відповідною семантикою, напр.: *хай (нехай) Бог (Господь) милує (боронить)* [10, 36–43], *хай (нехай) Бог (Господь) не доводить, не доведи Господи, не дай Бог, хай Бог одверне, хай Бог заступить, крий Боже, ховай Боже* та под.

Щодо фразеологізмів з лиходійною функцією, то вони, на думку М. Жуйкової, відрізняються своєю спрямованістю. Так, прокльони виникають у мовленні людини як реакція на певний стимул, отриманий з боку оточення, та скеровані на іншу особу, тоді як у клятві (інакше божбі) зберігається уявлення про можливість шкоди для самого мовця, оскільки об'єктом цього виду вербальних дій виступає той, хто говорить [2, 167]. Прикладом прокльонів є передусім такі: *хай (нехай) тебе (його, її, їх і т. ін.) Бог (Господь) поб'є (покарає), Бог би тебе скарав*. Клятву засвідчують фразеологізми на зразок: *хай (нехай) мене Бог (Господь) уб'є (покарає), хай (нехай) мене Бог (Господь) забуде*. Поширеними в українській етнолінгвокультурі є і ФО *йй-Богу (ей-Богу), йй же Богу*, що уживаються як застарілі форми «клятви, запевнення, переконання в чому-небудь» [10, 42].

Проте найчисельнішою видається група ФО із фатичною функцією, тобто такою, що передбачає встановлення та підтримання соціальних контактів. Серед вказаних фразеологізмів розрізняємо ті, що виражають привітання: *хай (нехай) Бог (Господь) помагає, Боже помози, Бог в поміч*; восхваляння: *хвала Богу, молитися Богові*; побажання: *хай (нехай) вас (тебе) Бог (Господь) благословить (не забуде), Бог (Господь) з тобою (з вами, з ним і т. ін.), Бог на поміч, хай Бог помагає, дай Бог здоров'я*

(*нам'ять*), *дасть* (поможе, пошле) Бог (Господь) [милосердний]; прохання: *заради Бога* (Бога ради). Сакральна сфера у цих ФО об'єктивується передусім духовними якостями Бога, як-от шана, милість, доброта.

Нерідко Божі якості в сакральних етнофраземах можуть передаватися через людські, напр.: *Бог зна* (знає, відає), *бачить Бог* (Бог мені свідок), *Бог простить*, *Бог тобі* (їй і т. ін.) *суддя*, *Бог приніс* (привів, послав і т. ін.). У ФО Бог часто наділяється атрибутами людини. Звідси фразеологізми: *Богу у вуха*, *тримати Бога за бороду*.

Продуктивну групу в межах ФО з компонентом-теонімом *Бог* становлять стійкі збороти, що «уживаються для вираження захоплення, подиву, відчаю, розпачу і т. ін.» [10, 43] і є зазвичай полісемантичними, на зразок: *Боже [ж] мій*, *Боже благий*, *Боже [мій] милостивий*, *Боже [мій] єдиний*, *Боже [мій] милий*, *Боже правий*, *святий Боже*. Зауважимо, що нерідко носії мови видозмінюють подібні конструкції. Так, зокрема, з'явилися ФО *Боже кріпкий*, *моцний Боже*, *Боже святий*, *кріпкий*, *безсмертний*.

О. Кононова пропонує оніми у складі фразеологізмів систематизувати також за їхніми структурними особливостями, враховуючи специфіку поєднання оніма з іншими компонентами [4, 43]. Досліджуваний матеріал дає змогу виділити насамперед такі типи словосполучень, як дієслівні (*Бог помагає*, *Бог милував*, *дякувати Богові*) та іменні (*Боже милий*, *слава Богу*, *Бог з тобою*). Загалом же під час аналізу було виявлено різноструктурні ФО, що складаються з одного повнозначного слова (з *Богом*, *від Бога*), двох (*Бог прийняв*), кількох (з *чим Бог послав*), виражені порівняннями (*як у Бога за дверима* (*пазухою*)) чи пареміями (*ні Богу свічка*, *ні чорту кочерга*).

Важливим вектором дослідження є виявлення аксіологічної природи аналізованих одиниць. Установлено, що всі фразеологізми з теонімом *Бог* є оцінно маркованими. Здебільшого вони конотують захоплення, радість, піднесення (*хвалити Бога*); рідше – відчай, розпач, досаду (*на Бога* – «виражає незадоволення ким-небудь, досаду» [10, 41] або *в три Бога*, що кодифікується в словнику як лайл. [10, 41]). Встановлення оцінного забарвлення засвідчує, що нерідко саме власні назви (у нашому випадку онім *Бог*) є носіями національно-культурної конотації.

Проведене дослідження стійких виразів української мови з компонентом-теонімом *Бог* дало широкий матеріал для узагальнення лінгвокультурологічної інформації, об'єктивованої у цих одиницях, та засвідчило відображення в них такої важливої ментальної риси українців, як віра в Бога. Онім *Бог*, виступаючи у сполученні з іншими компонентами ФО, демонструє еволюцію релігійних поглядів українського етносу. Перспективи подальшого студіювання подібної проблематики вбачаємо в залученні до аналізу інших власних назв, у розширенні дискурсної бази, у вивченні інтертекстуальних зв'язків в аспекті функціональних характеристик онімів у складі ФО як в одній, так і кількох мовах.

Література

1. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К. : Наук думка, 1982. – Т. 1. – 632 с.
2. Жуйкова, М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов : монографія / М. В. Жуйкова. – Луцьк : РРВ «Вежа», 2007. – 416 с.
3. Карпенко, Ю. Українська ментальність : палеолінгвістичне декодування / П / Бог / Ю. Карпенко. – Волинь – Житомирщина : Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2003. – № 10. – С. 162–170.
4. Кононова, О. Л. Антропоніми як елементи фразеологічних зворотів / О. Л. Кононова // Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Сер. «Філологія. Соціальні комунікації». – Т. 22 (61). – № 4 (1). – 2009. – С. 42–46.

5. Мжельская, О. К. Семантическая специализация и концептуализация заимствований (на материале ономастических компонентов библейской фразеологии) : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.19 / О. К. Мжельская; Алтайский госуниверситет. – Барнаул, 2008. – 18 с.

6. Мойсієнко, А. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А. Мойсієнко. – Умань, 2008. – 208 с.

7. Мусорин, А. Ю. Теонимическая лексика древнейших памятников славянской письменности / А. Ю. Мусорин // Сибирь на перекрестке мировых религий. – Новосибирск, 2009. – С. 111–114.

8. Пасік, Н. М. Роль ономастичних компонентів у формуванні фразеологічного та пареміологічного значення / Н. М. Пасік // Мовознавство. – 1999. – №2–3. – С. 21–30.

9. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Харків : Ранок – НТ, 2012. – 256 с.

10. Фразеологічний словник української мови : в 2 т. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 1. – 526 с.

Л.А. Годуйко, О.Б. Переход

Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина
e-mail: god_lusi@mail.ru; rexo61@mail.ru

УДК 811.161.1'373.2:811.161.3'373.2

СПОСОБЫ НЕЙМИНГА ХЛЕБОБУЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ ОТ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ БРЕСТЧИНЫ

Ключевые слова: *прагматонимия, коммерческое наименование, нейминг, типы языковых единиц, способы номинации.*

В статье осуществлено исследование названий хлебобулочных и мучных кондитерских изделий, выпускаемых предприятиями Брестской области. Отмечена представленность (и их востребованность номинаторами) среди анализируемых прагматонимов разнотипных языковых единиц: имен-лексем, словосочетаний и предложений. Установлены способы номинации выбранной группы продукции, определены специфика, продуктивность/непродуктивность каждого из них.

L.A. Goduiko, O.B. Perekhod

Brest State University named after A.S. Pushkin

WAYS OF NAMING BAKERY PRODUCTS IN BREST REGION

Keywords: *pragmatonymy, naming, commercial naming, types of language units, ways of nomination.*

Names of bakery products and confectionery made in Brest region are researched in this article. Names-lexemes, word combinations and phrases are noted among the analyzed pragmatonyms of various language units as the ones that are representative and relevant for nominators. The ways of nomination of the selected products group, their specificity and (non)productivity are determined in the article.

В современной языковой картине мире заметное место занимает прагматонимная подсистема. Каждое входящее в нее коммерческое название индивидуализирует целую